

**Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm:
Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme, Kitap Değerlendirmesi¹**

*Social Transformation in Turkey:
Rural Migration, Squatter and Urbanization, Book Review*

Derya KAHRAMAN ^a

Öz

Bu çalışma, Türkiye’de toplumsal dönüşümü kırdan kente göç ekseninde ele alan “Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme” adlı kitabın değerlendirmesini içermektedir. Kitabın amacı İstanbul’un kuzey tepelerinde bulunan üç gecekondu yerleşimindeki kırsal göçmenlerin göç ve kentleşme süreçlerinin sosyoekonomik arka planını araştırmaktır. Bu çalışmada gecekonducular modernleşme sürecinin iktisadi, toplumsal, siyasal ve kültürel açıdan niceliksel ve niteliksel dönüşümünün bir parçası olarak düşünülmektedir. Daha açık bir ifade ile köy ve kent bir ulusun birbirini etkileyen, küresel düzeydeki gelişmelerden etkilenen parçaları olmaktadır. Bu fikir, çalışmanın merkezini oluşturmaktadır. Çalışma, özeldir bir alan araştırması olup İstanbul’da yer alan üç önemli gecekondu yerleşkesi olarak Nafi Baba, Baltalimanı ve Celalettin Paşa bölgeleri incelenmiştir. Gerek bu yerleşim yerlerindeki görüşmecilerle yapılan derinlemesine mülakatlar; gerek çevre koşulları bir bütün olarak ele alınıp Türkiye’de gecekonduyunun yeri ve önemi, Türkiye’de gerçekleştirdiği büyük değişim örüntüsü dikkatle incelenmeye çalışılmıştır. Yazar bu kitapta

¹ Karpat, K. H. (2016). *Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm. 2. Baskı* Ankara: İmge Kitabevi.

^aDoktora Öğrencisi, Kırıkkale Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji, deryakhr3@gmail.com, ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1609-8877>

Bu makaleye atıf için / To cite this article: Kahraman, D.(2025), Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm: Kırsal Göç, Gecekondu ve Kentleşme, Kitap Değerlendirmesi, Toplum ve Kimlik Dergisi, 2(1), 168-178, Doi: 10.5281/zenodo.14789944

Geliş Tarihi (Received):27.10.2024, Revizyon (Revision): 22.11.2024, Kabul Tarihi (Accepted): 05.12.2024.

Türkiye’de göç olgusuyla ortaya çıkan gecekondu sınıfının yarattığı dönüştürücü etkiyi okuyucuya sunmaktadır.

Anahtar kelimeler: Göç, gecekondu, kırsal göç, kentleşme.

Abstract

This study includes an evaluation of the book titled “Social Transformation in Türkiye: Rural Migration, Squatter Housing, and Urbanization,” which addresses social transformation in Türkiye through the lens of rural-to-urban migration. The aim of the book is to investigate the socioeconomic background of the processes of migration and urbanization among rural migrants in three squatter settlements situated in the northern hills of Istanbul. In this study, the squatters are considered as part of the quantitative and qualitative transformation of the economic, social, political, and cultural order that occurs in the process of modernization. In other words, the village and the city are interconnected parts of a nation that influence each other and are affected by global developments. This idea constitutes the core of the study. The study is specifically a field research that examines three significant squatter settlements in Istanbul: Nafi Baba, Baltalimanı, and Celalettin Paşa. Both the in-depth interviews conducted with respondents in these settlements and the comprehensive evaluation of environmental conditions have been carefully analyzed to examine the place and significance of squatter housing in Türkiye, as well as the patterns of major transformations it has undergone throughout the country. The author presents to the reader the transformative impact created by the squatter class that emerged with the phenomenon of migration in Türkiye in this book.

Keywords: Migration, squatter, rural migration, urbanization.

Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm

İncelenen eser kırdan kente göçün yaratmış olduğu toplumsal dönüşümü alan çalışmasıyla destekleyerek kapsamlı bir analizi sunmaktadır. İstanbul’da belirli bölgeler üzerinde yapılan araştırma yalnızca belirli bölgelere indirgenen bir sonucu değil, Türkiye’nin, sosyo-kültürel, tarihsel, siyasal ve ekonomik alanlardaki yansımalarını aktarmaktadır. Başka bir ifadeyle çalışma yalnızca İstanbul’da yaşanan bir değişimi ele vermeyip, Türkiye’de kentleşme

hareketinin en çok hissedildiği bölge olarak İstanbul başta olmak üzere tüm Türkiye'yi etkileyen tarihsel, sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik bir etkileşim sürecini ortaya çıkarmıştır. Göç, daha çok İstanbul ve Ankara'ya yönelik olarak başlayıp Türkiye'nin diğer illerinde de gerçekleştirilen bir eyleme dönüşmüştür. Bu bakımdan incelenen bu çalışma tümevarım bir yöntemle ele alınmış, açıklayıcı ve yorumlayıcı paradigmalara anlam kazanmıştır.

Bu çalışma toplamda sekiz bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde gecekondulaşmanın karşılığı, gecekondulaşma yerleşimleri ve kırsal göç ele alınmıştır. Bunu izleyen beş bölümde ise Türkiye'de göçün tarihsel arka planı, göçmenlerin kentle bütünleşmeleri ve bu bütünleşmede etkili olan faktörler (iktisadi, sosyal, siyasal ve kültürel) incelenmiştir. Son iki bölümde ise göçmenlerin köy üzerindeki dönüştürücü etkileri ve yerleşim bölgelerindeki parti siyaseti ve siyasal davranışlarıyla ilgilenilmiştir.

Gecekondulaşma sözlük anlamına göre genellikle bir gecede çatılıveren bir ya da iki odalı, niteliksiz barınaktır. Yapı izni alınmaksızın devlet arsası üzerine kurulur. Bu bakımdan siyasal ve sosyal bir neden ve sonuç taşıyan gecekondulaşma meselesi incelenmeye değerdir. Bu çalışmada yazar Türkiye'de göç olgusunun iyi bir şekilde açıklanabilmesini disiplinler arası yaklaşıma bağlamıştır. Sosyoloji, antropoloji, siyasal bilimler, tarih ve iktisat bu çalışmanın gerçekleştirilebilmesi için karşılıklı ilişkiler ekseninde ele alınmıştır. Yazarın özellikle vurgulamak istediği şey "üçüncü dünya ülkelerinde gecekondulaşma yerleşimlerinin genelde modernleşme, özelde kentleşme serüveninin doğal bir adımı" olarak görülmesidir. Bu bakımdan gecekondulaşma yazar için bir sapma hareketi olarak değil, çağdaş iktisadi kalkınma ve modernleşme-kentleşme sürecinin bir parçası olarak düşünülmelidir. Bu çalışmada yazarın gecekondulaşmaya bakış açısı farklıdır. Karpat'a göre gecekondulaşma ona atfedilen olumsuz etkenlerin taşıyıcısı değildir. Aksine gecekondulaşma Türkiye'nin çağdaşlaşması, kentleşme bağlamında ilerlemesinin yardımcı bir ögesi olmuştur.

Yazar kırdan kente göçün tarihçesini ele alırken Osmanlı'ya kadar giden bir geçmişten söz etmektedir. Kırsal göç tarihsel olarak 19. ve 20. yüzyılın başında üçüncü dünyanın iktisadi ve toplumsal yapısında meydana gelen temel değişimler tarafından hazırlanmıştır. Sanayileşme ile tarımda makineleşme temelde ekonomik ve sosyokültürel yetersizlikler göçü tetikleyen unsurlar olmuştur. İslam kenti 19. yüzyılda Batı'nın siyasal ve kültürel, özellikle kendini sürdüren iktisadi sisteminin Batı mallarıyla rekabette yetersiz kalması sonucunda çökmüştür. Batı'nın rekabetçi pazar anlayışına yenik düşen Osmanlı, çözümü teslimiyette bulmuş ve Batılı olmayıp sanayileşmeyi benimseyen ilk devlet olmuştur. Daha sonra Cumhuriyet'in

kurulmasıyla birlikte kentsel kalkınma projeleri ile kente yönelik göç hareketleri başlamıştır. Kentler önceleri yönetim ve askeri amaçlarla kurularak Osmanlı aristokrasisine ait merkezleri oluştururken zamanla sanayilerin kentlere kurulması göç sürecini hızlandırmıştır. Sanayileşme kentleşme kavramıyla o kadar özdeşleşmiştir ki kentleşme sanayileşmenin bir gerekliliği olarak ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak Cumhuriyetle beraber siyasette küresel bir kararlılık kazanan kentsel modernleşme politikası önemli bir yere sahip olmuştur. Kentsel modernleşmeyi sağlamak amacıyla köyden tavizler veren iktidar, köylüler üzerinde ağır vergilendirmeler gerçekleştirmiştir. Dönemin iktidarı olarak Cumhuriyet Halk Partisi azımsanmayacak bir büyüklüğe sahip olan köylünün büyük tepkileriyle karşı karşıya kalmış, çok partili hayata geçişle birlikte köylü, Cumhuriyet Halk Partisi'ni muhalefet partileri ve serbest seçimlerden yararlanarak iktidardan uzaklaştırmıştır. Daha sonra iktidara gelen Demokrat Parti kısmen de olsa ABD'den aldığı yardımlarla kırsal kesimin taleplerini gerçekleştirmek adına tarımsal mekanizasyonlara girişmiştir. Fakat bu dönemde teknolojinin üstün gelmesiyle 40.000 traktör tarımsal alanda etkin olmuş bu da 1.000.000 çiftçinin işten çıkarılmasına neden olmuştur ve bu durum sonucunda kırdan kente göçten başka bir çözüm yolu bulunamamıştır (Karpaz, 2016: 90-91).

Savaş sonrasında Amerikalı devlet adamları, Avrupa'nın tamirinin sınırlı iki taraflı kredilerle, IMF yoluyla uygulanacak istikrar programlarıyla ve BM ile Dünya Bankası'na finanse edilecek Yeniden İmar Planı ile yapılabileceğini; Türkiye-ABD ilişkilerinde ise Truman Doktrini'ni düşünmüştür. Amerika'nın kendi çıkarları açısından, diğer zor durumdaki Avrupa ülkelerine yardım etmesi gerekli görülmüştür. Dünyada istikrar sağlanmadan ve bazı dış ülkeler ekonomik olarak kendi kendilerine yeterli hale gelmeden, ABD için uzun süreli bir barış ve refah söz konusu olamazdı (Ertem, 2009: 390-391). Bu planların bir sonucu olarak özelleştirme-liberalleşme kanunları ile inşaat sektöründeki işçi ihtiyacı göçleri teşvik etmiştir. 1940-1950'lerde GSMH'nin %80'ini oluşturan tarımsal üretimin payı 1970'te %57.8'e düşmüş ve bu durum kırdan kente göçün ne denli fazla olduğu göstermiştir.

Köyden kente göç başladığı andan itibaren yerli kent sakinleri tarafından eleştirilmiş, kabul görmemiş ve tepkiye sebep olmuştur. Bunun nedeni kentli, gecekonduyu uyuşturucu, hırsızlık gasp gibi suçların temel nedeni olarak algılamış ve kırsal göçü bir köylü istilası olarak değerlendirmiştir. Yazar, ismini açıklamadığı Osmanlı Aristokrat ailelerinden birinin torunu olan hanımefendinin sözlerini açıklama gereksinimi duymuştur:

Türkiye'nin gerilemesi 2. Abdülhamit'in tahtan indirilmesiyle (1909'da) başladı. Atatürk'le birlikte hız kazandı. Kent ve kasabaların ayak takımı, cahil ve aç köylüleri şımartan demokrasinin başlamasıyla 1950'de artık sona gelindi ve okumuş insanların bizim büyük akranlarımızın medeniyetinden geriye kalmış olanı koruma savaşı vermek yerine bu alçakları incelemeye hasretmeleri utanç vericidir (Karpaz, 2016:100).

Bu durum göçmene olan tepkinin ve onun kenti dönüştürücü bir etkiye sahip olma özelliğine karşı geliştirdiği ön yargıların boyutunu aktarmaktadır. Tepkilere rağmen kente yeni gelenler köy kültürünü geçici olarak sürdüren yeni bir cemaat oluşturmuşlardır. Bir gecekondu için temel ihtiyaç barınak ve bu barınağın garantisi olan tapu olmuştur. Bu nedenle gecekondu oy karşılığında siyasi partiler ve milletvekilleri ile pazarlık yapmıştır. Bundan sonraki adım ise çocukların iyi bir eğitim alma ihtiyacı olmuştur. Hatta gecekondu iyi bir eğitim sağlanamasa bile çocuklarının eğitilmiş, kentli çocuklarla bir arada yaşamalarının da bir şans olabileceğini düşünmüşlerdir. Bu durum gecekondulunun kentte yaşamaktan duyduğu memnuniyetinin bir göstergesidir. Çünkü gecekondulular kenti, kendileri için bir iyileşme, iyileştirme mekanizması olarak görmüşlerdir. Bunlara bağlı olarak yazar Türkiye'de gecekondu kentlileşmesinin dört aşamada gerçekleştiğine işaret etmektedir. İlk aşama gecekondu kesimin kent kıyafetlerini benimsemesi olmuştur. Kıyafet, Türk toplumunda da sembolik bir işlev taşımaktadır. Kentin modern kıyafetleri gecekondulunun dış görünüşünde kentli algısını yaratmıştır. İkinci aşama göçmenin su, elektrik ve ulaşım gibi kent hizmet ve olanaklarını benimsemesidir. Üçüncü aşama göçmenin diğer insanlarla kurduğu iletişim ve bütünleşmesidir. Son aşama ise göçmenin kentle bütünleşmesi, köye değil kente ait olduğu bilincinin gelişmesidir. Yerli kent sakini gecekonduluyu bir suç unsuru olarak görüp, ona olumsuz anlamlar yüklese de, Kemal H. Karpaz yaptığı araştırmalar neticesinde gecekondulunun her zaman kent modernleşmesinin bir parçası olduğunu ifade etmektedir. Bu açıklamalarla birlikte önemli bir parantez açmak gereklidir ki; Karpaz'ın kitabında sürekli dillendirmiş olduğu yerli kent sakini oluşturan kitlenin kimliği önemlidir. Osmanlı devlet yapısında toplum iki farklı ayrışmaya gitmekteydi. Bu, reaya (halk) ve bürokrasi ayrışmasıydı. Bürokrasi Osmanlı devlet işlerinde etkin olan aydın ve yönetici sınıftı. Dolayısıyla bu sınıf askeri ve yönetim merkezleri olan kentlerde ikamet etmekteydi (Heper, 2006: 59). Diğer bir sınıf olarak reaya ise köylü alt tabaka ve yönetilen kesimi oluşturmaktaydı. Cumhuriyet'in kurulmasıyla birlikte Osmanlı bürokratik geleneğinin yeni kurulan kentlerde de devam ettiği gözlemlenmiş ve bu sınıf kentin sahipleri rolüne

bürünmüşlerdir. Böylece kente göç etmiş olan gecekondulunun köyün alt kültürel yapısına sahip olmasının kentliler tarafından tepkilerle karşılaştığı gözlemlenmiştir.

Diğer yandan gurbetçilik serüveniyle başlayan göç olgusu, gurbetçiye dış dünyayla temas kurma yetisi kazandırmıştır. Gurbetçi bu yorumlama sonucunda kendi gurbetçiliğine son vererek yakınlarını da yanına almış ve köyden kente göçü başlatmıştır. Köy kente ve genel dünyaya yakınlaşmıştır artık. Yazarın ifadesine göre kent ve onun temsil ettiği çağdaşlık köye öylesine yakınlaşmıştır ki bazı köylülerde kente göçme fikrine karşı isteksizlik oluşmaya başlamıştır. Bunun yanında üçüncü dünyanın kenti, teknoloji, bilim ve meslek hizmetlerinin geçirdiği dönüşüm sonucunda bugün köylü için kentte olanların birçoğu kentli için de yenidir. Dolayısıyla öyle bir dönüşüm modeli yaşanmıştır ki yeni olan kent bile yeniden yenilikler kazanmıştır. Bu kazanımlar ilişkiler üzerinde de etkili olmuştur. Hemşerilik kavramı yok olmaya yüz tutmuştur. Göç ve yerleşimde büyük bir role sahip olan akrabalık ve hemşerilik gerçekte rasyonelleşerek çıkar ilişkilerine dönüşmüştür. Kısaca kentteki iktisadi ve sosyal imkânların artmasıyla akrabalık ilişkisi azalmıştır. Bu durum modernitenin getirdiği bir sonuç olarak bireyselleşmenin ortaya çıktığını göstermektedir.

Yazar kitapta gecekondulunun kentte din, siyaset ve kültürel yaşamı hakkında bilgiler sunmaktadır. Gecekonuda din, köy kültürünün sadece bir parçası olmaktadır. Birçok gecekondulu iyi bir Müslüman olduğunu dile getirmiş ancak oruç tutmanın dışında diğer ibadetleri gerçekleştirmedikleri de çalışmadan elde edilmiştir. Gecekonudaki için din soyut bir ahlak sistemi olmaktan çok, hayatın gerçekleriyle ilgili somut bir kurallar, emir ve yasaklar dizisi olarak nitelendirilmiştir. Bütün bunların somut ifadesi ise cemaattir. Küçük yapılanmalara karşılık gelen köyde din, bağlılıklarla somut bir düzey kazanmaktaydı. Kentte ise bu işlevi cemaat unsuru karşılamıştır. Gecekondu yaşamında din kendisini daha çok cemaat ilişkilerinde hissettirmiştir. Cemaat içindeki liderlerin köy kültürüne ve değerlerine saygı gösterildiğini görmeleri beklenmiştir. Gerçekten de gecekondu yerleşimi içindeki bazı liderler, özellikle din adamları ve yaşlıca hane halkı reisleri, köy kültürünü cemaat içinde idame ettirmedeki rol ve işlevlerine göre bir mertebeye koyulmaktadır. Ancak kentin çıkar öncelikleri bireyselleşmeyi doğurduğundan cemaat birlikleri de zamanla yok olmuştur. Hatta Karpat Alevi toplulukla yapılan bir görüşmede, başka seçenekleri olmadığından köyde dinin daha güçlü olduğunu fakat kentte oturanların hayatta dinden başka şeyler olduğunu da farkına vardıklarını ileri sürdüklerini ifade etmiştir (Karpat, 2016: 172). Her ne kadar göçmen kültüründeki değerler göz önüne çıkmış olsa da laik kent değerlerinin kabulüne ve ulusal

siyasal kültürle bütünleşmeye götüren gelişmeler göçmen kültüründen çok daha güçlü olmuştur.

Siyasetin ve sosyo-politik süreçlerin gecekonduda çok büyük dönüştürücü ve bütünleştirici etkisi olduğunu anlatan yazar, “muhtemelen başka hiçbir faaliyet siyasal eylem kadar etkili olmamıştır” (Karpat, 2016: 247) çıkarımını yapmaktadır. Yerli kent sakininin gecekonduluya olan büyük tepkilerine rağmen siyasetin çıkarlarına bağlı olarak gecekondu ve gecekonduluyu yaşatmayı tercih ettiği belirtilmiştir (Karpat, 2016: 247). Gecekonduda devlet, baba rolündedir. Otoriter ve mesafeli bir yarı Tanrı konumuna yerleştirdikleri devlet, onlar için önemli bir varlıktır. Gecekondulunun talep ve çıkarlarını gerçekleştirebilmeleri onları siyasetle, siyasal eylemle bütünleştirmiştir. Bu da dolaylı olarak kentle bütünleşmeyi doğurmuştur. Gecekonduda temel amaç yerleşimin geleceğini güvenceye almak ve kentle bütünleşmek olduğundan gecekondu siyaseti geçici bir siyaset olmuştur. Yazar gecekondulunun yerleşim problemini anlatmaktaki tutumunu şu şekilde ifade etmektedir:

Biz konutumuzu babamızın, devletin toprağı üzerine inşa ettik. Toprağı aldık ve evimizi yaptık. Devlet babamıza ait bu boş toprağın üzerine geldik ve yerleştik. Bu bir suç mu? Onun toprağına sığınmak yerine çalsak ya da dilensek daha mı iyi olurdu? Bu devlet toprağı boştu. Bu boş toprağı kullanarak hayatımızı kazanmaya vergimizi ödeyip toprağı verimli kılmaya karar verdik (Karpat, 2016: 254).

Devletin karşı çıkışlarına bağlı olarak gecekonduluda da çıkarlarını gözetten siyasal eylemler söz konusu olmuştur. Demokrasinin etkileri köylü ve alt sınıf kentliyi siyasal eğitime itmiş ve bu eğitim siyasal hareketlenmenin kanıtı olmuştur. Köyde tek bir parti söz konusuyken kentte çoğulculuk anlayışı güç kazanmış, köyde geleneksel tercihler ön plandayken kentte kent ihtiyaçlarına bağlı olarak siyasal tercihler gerçekleştirilmiştir. Siyasal partiler çeşitli oy ve vaatlerle gecekondulunun oylarından faydalanmaya çalışmıştır. Her ne kadar oy amacıyla gecekonduluyla temasa geçmiş olsa da gecekondulunun toplum içindeki yeri ve siyasal hakları konusunda alt sınıf bilincini yükseltmiş, oylarda gözlemlenen kaymalar köydeki geleneksel yapının değiştiğini ve bireysel kararların öne çıktığını göstermiştir. Yeni güçler eski bağlılıklara üstün gelmiştir. Bireyselleşme gecekondu dönüşümünü hızlandırmış, eski inanç ve gelenekler anlamını yitirmiştir. Öyle ki bir görüşmede gecekondulu batıl inançlar üzerine savaştan çok kentte çözülmesi gereken daha önemli sorunlar olduğunu belirtmiş, bu durum kente eğilimin bir göstergesi olmuştur.

Karpat'ın, çalışmasında "göçmenlerin kenti ve kentin kültürünü değiştirmedeki rolü gerçekten daha ileri ve derin bir incelemeyi" hak etmektedir söylemi onun daha çok iktisadi ve siyasal etkenlere yoğunlaştığını gösterir. Ancak kendisinin de belirttiği üzere kültürel etkenler incelenmeye değerdir. Gecekonducuların, Karpat'ın deyimiyle ilk yerleşim sıralarında yaşanan uyum problemlerinde geleneksel bağlarla hemşerilerine sarılmaları ve güvene dayalı birliktelikleri birçok ülkelerdeki gettolara karşılık birer suç unsuru olmalarını engellemiştir. Gecekonduculunun Karpat'ın deyimiyle fakir ama namuslu, dürüst saf ve çalışkan özellikleri vardır. Başta büyük uyum problemi yaşanmıştır. Çünkü yeni kültürel öğeler eskisinden çok farklıdır. Modernleşme ile harmanlanmış bu yeni kültür, eskiyi içerisine alacak kadar güçlüdür. Bunun yanında gecekonduca yaşamın onlara verdiği zorluklara bağlı olarak bir kültür gelişmiştir. Bu kültür hem köyde edindikleri kültürün yansımalarını hem de artık kente çok da yabancı olmadıkları kültürün birleşimini kapsamaktadır. Bu, Doğu ve Batı'nın bir sentezi olarak ortaya çıkmış, daha açık bir ifadeyle köyün kalıntıları ve kentin uzantılarıyla oluşmuş yeni bir kültürdür. Bu kültür arabesk kültürdür. Arabesk kültür, çıkışını müzikle başlatmıştır. Arabesk müzik, gecekondu halkının geçim derdi, sorumluluk ve yükümlülüklerinin bir dili olarak ortaya çıkmıştır. Arabesk, hem yerli kent sakini hem de devlet tarafından olumsuz karşılanan bir kültür olmuştur. Bunun nedeni, Türkiye'nin uzun zamandır modernleşme serüveni içerisine girmesidir. Modernleşme hayatın her alanına nüfuz etmiş, dolayısıyla kültür ve müzik de bu alanlardan biri olmuştur. Fakat modernleşme ile çatışan bu kültür anlayışı devletin tepkisine ve beraberinde yasaklarına maruz kalmıştır. Hem sosyal hayat ve düzene hem de siyasete karşılık talep ve şikâyetlerini bu müzik kültürüyle dile getiren gecekonducular ağır tepkilerle karşılaşmışlardır (Durgun, 2018).

TRT'nin 70-80 arasında sert tutumu TV hayatında derin bir şekilde hissedilmiştir. TV'de arabesk müzik yasaklanmış, hiçbir şekilde reklam, program veya müzik yayınlarında yer almamıştır (Şahin 2014:9). Zamanla arabesk söylemleri, bu katı tutumlar dolayısıyla yumuşatılmıştır. Örneğin arabesk sanatçısı Orhan Gencebay'ın sözlerinde söylem yumuşaklığı yaşanmış, "Batsın Bu Dünya'dan, Yaşamak Ne Güzel" söylemine geçişler söz konusu olmuştur. Bu durum siyasetin veya devletin müzikle olan ilişkisinin kuvvetini ortaya çıkarmıştır (Durgun, 2005: 182). Daha sonra bu tarzla bütünleşen gecekonduculunun bundan vazgeçememesi üzerine siyasetin de yumuşadığı gözlemlenmiş ve siyasal partiler temelde arabesk müziğe karşı ılımlı bir yaklaşım sergilemişlerdir. Hatta Anavatan Partisi 1983'teki seçim kampanyasında arabesk müziği kullanmış; 1980 sonrası kente göçen burjuvaların estetik tercihi olan arabesk müzik, gazinolara, tavalnalara ve gece kulüplerine de girmiş,

orada yeni burjuvaların yanı sıra kentli orta sınıf da arabeskle tanışmıştır (Soydan, 2015: 65). Bu durum yine aynı şekilde siyasetin çıkarlarına dayalı bir politika izlediğini göstermektedir. Böylelikle yavaş yavaş TV kanallarında da yerini alan arabesk müzik kültürel bir değişim yaratmış ve daha çok gecekondularda hayatında siyasal eylemi güçlendiren bir mekanizma olmuştur.

Sonuç olarak Kemal H. Karpat Türkiye’de Toplumsal Dönüşüm “Kırsal Göç, Gecekondulular ve Kentleşme” adlı kitabında Türkiye’de göç olgusunun ortaya çıkardığı gecekondulular sınıfının yarattığı dönüştürücü etkisini okuyucuya sunmuştur. Konu her ne kadar siyasal ve ekonomik bir çerçevede ele alınmışsa da Türkiye’de yaşanan kentleşme serüveninin yarattığı sonuçlar okuyucu tarafından dikkat çekmektedir. Karpat’ın kitaba başlarken Türkiye’de göç olgusunun en doğru şekilde açıklanabilmesi için disiplinlerarası yaklaşımın benimsenmesi gerektiği üzerinde durması da dikkat çeken bir başka noktadır. Dolayısıyla göçü açıklarken yalnızca sosyal veya siyasal bir disiplin değil; ekonomi, siyaset, din ve kültür, disiplinlerinin birleşiminden yola çıkmak gerekmektedir. Osmanlı İmparatorluğunun çöküşüyle birlikte yeni kurulan Cumhuriyet ideolojik olarak temelde modernleşme-yenileşme üzerine kurulmuş bir devlet biçimidir. Bu açıdan 1950-60’lı yıllarda hız kazanmış olan kırdan kente göçle birlikte devlet, modern yerli kent sakiniyle köylü sınıfın bütünleşmesini ve köylünün modernleşme sürecinin bir parçası olmasını hedeflemiştir. Karpat kitabında köylünün, (yeni adıyla gecekonduluların) kente yerleşerek bu modernleşme sürecinin bir parçası olduğu üzerinde önemle durmuştur ancak kentler modern bir yaklaşımı benimseyen, kalkınmayı ve çağdaşlaşmayı öngören merkezlerdir. Gecekondulular her ne kadar işgücü açığını kapatmada yardımcı olmuş olsalar da kentin yapısal özellikleriyle çatışmaktadır. Suç unsuru ya da merkezleri değildir ancak bu yapıların kentlerdeki varlığı kültürel çatışmalara sebep olduğu için modernleşmenin önünde engel olmuştur.

Yine Karpat okuyucuyla buluşturduğu bu önemli kitabında göç olgusunu daha çok siyasal ve iktisadi boyutlarla ele almaya çalışmıştır. Gecekondulular sınıfının ele alınışında ise temelde sosyal ve kültürel alanlardaki problemlere dikkat çekildiği gözlemlenmiştir. Gecekondulular, kentin modernleşmesinde sürecin bir parçası olmuştur ancak bu süreçte yaşanan çatışmalar ve bu çatışmaların nedeni olan sosyal ve kültürel öğeler hafife alınmaması gereken hususlar olmaktadır. Bunun yanında Karpat’ın gecekonduluları fakir ama namuslu, suç unsuru olmanın dışında kalkınmanın bir parçası olarak nitelendirmelerine karşılık farklı bakış açıları da söz konusudur. Örneğin Kızılay’ın değerlendirmelerine göre gecekondulaşma sağlıklı kentleşmenin bir sonucudur (Kızılay, 2016: 736). Çarpık kentleşme sorununu yaratan

gecekondu unsuru, bu anlamda sağlıklı bir durum yaratmıştır. Bunun yanında gecekondu köylülükle kentliliğin, yoksullukla zenginliğin, cehaletle elitliğin çatışmasının bir sonucudur. Bu farklılıkları ve çarpıklıkları toplumsal ve kültürel bir değişme anlayışı eğitim ve üretimle aşmak gerekmektedir (Durgun, 2007: 209).

Kitap kırdan kente göç serüveninin sebep ve sonuçlarını açıklamada oldukça önemli bilgiler sunmaktadır. Ancak bu konuda yapılan araştırmalara dayanarak kitaba yönelik birkaç eleştiri getirilebilir. Dönüşümün ağırlıklı olarak ekonomik temelli ele alınışı temel problematiğin ortaya çıkarılmasında güçlük yaratmaktadır. Örneğin gecekondu kesimi üzerinden inşaat sektöründeki güçlenmeye dayalı olarak amaçlanan projenin yaratacağı sosyal sorunlar göz ardı edilmiş, bu durum adaletsizlikleri doğurmuştur. Daha açık bir ifadeyle günümüzde de hala devam eden kentsel dönüşüm projeleri ile birçok gecekondulunun barınağı yıkılmış, bunların yerine inşa edilecek olan modern konut yapıları gecekonduluya ekonomik geliri doğrultusunda teslim edilmemiştir. Bunun sonucunda gecekondulunun borçlanmasına bağlı olarak ekonomik bir bunalım yaşanmıştır. Ekonominin gecekondu yaşamında kültürel hayatına da etki ettiği göz ardı edilmemelidir. Yazar, gecekondu iktisadi ve kültürel problemine karşılık kentsel dönüşüm projesini yani konutlaşmayı öngörmüştür. Ancak bu durum kentleşme politikası bağlamında sadece sembolik bir işlev taşımıştır. Gecekondu eski barınağından kopmuştur ancak sahip olduğu kültürel değerlerinden ayrılamamıştır. Bu bakımdan yazarın birçok defa ileri sürdüğü, gecekondulunun kentleşme ve modernleşme sürecinin bir parçası olduğu düşüncesi üzerinde durulabilir. Gecekondu gerçekten de modernleşmenin bir parçası olabilmiş midir? Arabesk müziğin üst sınıf burjuva tarafından da dinleniyor olması veya gecekondulunun siyasal partilerle karşılıklı ilişkilerinde siyaseti oy karşılığında şekillendirmesi, (gecekondu barınağının tapusunu alabilmesi), kentlinin köylüye olan tepkisinin dinmesi ve hatta bugün köylünün de demokrasi adı altında siyasal mecrada kendisine yer bulabilmesi, demokrasi açısından oldukça önemli gelişmelerdir. Fakat diğer yandan hedeflenen modernleşme çabaları bu gelişmelerle aynı doğrultuda karşılık bulabilmiş midir? Bir bütünleşmeden bahsedilebilir ancak bu bütünleşmenin modernleşmeye dönük bir bütünleşme olduğu hususu tartışmaya açık bir durum yaratmıştır. Dolayısıyla bu kitap kapsamış olduğu önemli bilgi birikiminin yanı sıra bu denli geniş bir perspektif ile değerlendirme yapabilmeyi mümkün kılan önemli bir eser olarak literatürde yer almaktadır.

Kaynakça

- Durgun, Ş. (2005). *Türkiye'de Devletçi Gelenek ve Müzik*. Ankara: Alter.
- Ertem, B. (2009). Türkiye-Abd İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir University Journal of Social Sciences Institute*, 12(21), 377-397.
- Heper, M. (2006). *Türkiye'de Devlet Geleneği*. Ankara: Doğu Batı Yayınları.
- Karpat, K. H. (2016). *Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm*. İkinci Baskı. Ankara: İmge Kitabevi.
- Kızılay, Ş. E. (2016). Kentsel Alanda Gecekondu'dan Kentsel Dönüşüm'e Mekânsal Süreçler: Yaklaşımlar ve Tespitler. *OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi*, 6(11), 717-761.
- Soydan, E. (2015). Televizyonun Arabesk Müziğin Soylulaşmasındaki Rolü. *Marmara İletişim Dergisi*, (23-Ünsal Oskay), 61-73.
- Şahin, Ç. (2014). Türkiye'de Arabesk Müzik Kültürü ve TRT Sansür Kararlarının Etkisi: Sen Benim İçimde Bir Korkulu Rüya. *Umut Vakfı Araştırma Merkezi*, 5, 1-11.

Yazarın Katkı Oranı

Kitap Değerlendirmesi tek yazarlıdır.

Çıkar Çatışması Beyanı

Çalışma kapsamında herhangi bir kurum veya kişi ile bir çıkar çatışması bulunmamaktadır.

Destek ve Teşekkür Beyanı: Çalışma için destek alınmamıştır.

Etik Onay: Bu değerlendirme insan veya hayvanlar ile ilgili etik onay gerektiren herhangi bir araştırma içermemektedir.